

juonne kulkee muunneltiin useassa tutkimuksen luvussa; Hallila itse viittaa tässä kohden 5. luvussa esittämäänsä analyysiin Juhani Ahon *Papin rouvas-ta*, jossa tupakoinnilla leikittely ilmenee kesken jäävänä emansipaationa.

Hallila käy moninaisten esimerkkien ja analyysien kautta läpi tupakan ja sen käyttötapojen merkityksiä suomalaisesta kansanrunoudesta ja kansallisesta heräämisestä nykyiseen kertomakirjallisuuteen. Kirjallisuus on tässä ennen kaikkea jakopinta, jonka kautta koko kulttuurin tupakalliset merkitykset kuvautuvat. Tekstiä myös lukee kielellisesti mielikseen; jonkinmoisesta toisteisuudesta haluaisi toisinaan huomauttaa, mutta sitä syntyy väistämättä, kun keskeisiä teemoja tuodaan moniin eri yhteyksiin. Kirja nostaa näkyviin monissa yhteyksissä toimivan motiivin suomalaisessa kirjallisuudessa ja osoittaa, kuinka paljon tupakka on ollut muutakin kuin perska kielellä. Tupakkakulttuuria ei perueteta, vaan sinne peruutetaan ja tullaan takaisin.

Erkki Vainikkala

Kirjoittaja on kirjallisuuden- ja kulttuurintutkija, Jyväskylän yliopiston nykykulttuurin tutkimuksen emeritusprofessori.

Terapeuttisen vallan viettelevyyttä ja hämmäsyttä jäljittämässä

Terapeuttinen valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa. Toim. Kristiina Brunila, Esko Harni, Antti Saari & Hanna Ylöstalo. Vastapaino 2021. 367 s.

Terapeuttinen valta. Onnellisuuden ja hyvinvoinnin jännitteitä 2000-luvun Suomessa on mediassakin runsaasti huomiota saanut ajankohtainen toimitettu teos, joka koostuu peräti 15 erillisestä luvusta ja johdannosta. Kirjan perusteeksi on, että terapeuttinen valta on saanut Suomessa hegemonisen aseman. Tämä väite on helppo uskoa todeksi lukiessa kirjan tekstien aiheiden variaatiota, jotka ulottuvat nuorten ja aikuisten mielenterveys-työstä vankiloiden kuntouttavaan ohjelmatyöhön ja startup-yrittäjyydestä parisuhde- ja seksuaalineuvontaan. Tämä herättää kysymään, olemmeko kaikki joutuneet jonkinlaisen pehmeän mutta salakavalan vallan hallittavaksi.

Teoksen tekijäkuunta koostuu yhteiskuntatieteilijöistä tai yhteiskuntatieteellisesti suuntautuneista alan tutkijoista. Teos on jaettu temaattisesti neljään osaan: *kansalaisuus ja poliittinen osallistuminen, kuntouttavat yhteisöt ja instituut-*

tiot, sukupuolittunut terapeuttinen valta sekä *yrittäjäkansalaisen terapisoitu mieli*. Nimestään huolimatta kirjassa ei kuitenkaan ole kyse esimerkiksi psykoterapian tai muiden professionaalisten terapiamuotojen tarkastelusta sinänsä. Sen sijaan kirjassa kuvataan suomalaista yhteiskuntaa läpileikkaavaa psykologisoitumista. Teoksen mukaan psy-tieteiden on katsottu levinneen dehospitalisaation ja tiedon psykologisoitumisen korostumisen myötä elämän kaikille alueille johtaen yksilöllistymiseen ja depolitisoitumiseen sekä syrjäyttäen rakenteelliset kysymykset ihmisen onnelliseksi tekemisessä.

Kirjan toimittajien luvussa ”Terapeuttisen vallan käsitteellisiä näkökulmia ja historiallisia kehityskulkuja” mainitaan ajattelijoita, joiden käsitteellistämisen kautta terapeuttisen vallan leviämistä ja muotoutumista selitetään. Näitä ovat vallan hallintaa käsitteellistäneen Michel Foucault’n ajattelusta inspiroituneen Nicholas Rosen lisäksi muun muassa feministiteoreetikko Lauren Berlant. Kirjan toimittajat myös muistuttavat, että terapeuttinen eetos sisältää vallan hallinnan lisäksi vastarinnan mahdollisuuksia ja muotoja. Osassa kirjan luvuissa palataan näihin teoreetikoihin ja osassa mennään kiinnostavasti hieman toisiin suuntiin kuvaten sitä, miten terapeuttinen valta muotoilee ihmisten, ins-

tituutioiden ja rakenteiden välisiä suhteita mahdollistaen ja rajoittaen erilaisia toimijuuden ja politiikan muotoja.

Teoksen toimittajat toteavat johdannossa, ettei kirjan tehtävä ole tarkastella psykologisia tieteitä, kuten psykiatrian tai psykologian kehitystä, vaan arjen psykologisoitumista eli tapoja, joilla edellä mainittujen tieteiden sanastot ja ymmärrys tulevat osaksi erilaisten ilmiöiden jäsentämistä yhteiskunnan eri aloilla. Tämän ymmärryksen myötä yhä useampien ilmiöiden syyt – työtömyydestä työuupumukseen – paikannetaan yksilöön. Ongelmien ajatellaan ratkeavan, kun ihminen muokkaa psykologisen tiedon ja ymmärryksen avulla itseään ja suhdettaan itsen ja toisiin. Tämä argumentti onkin vahvimmillaan kiinnittäessään huomiomme sellaisiin terapeutin vallan toimintatapoihin, joissa yhteiskunnallisia ongelmien ratkaisut sälytetään yksilöiden ratkaistavaksi. Se ei kuitenkaan toimi yhtä hyvin esimerkiksi silloin, kun tarkastellaan vakavia mielenterveyden ongelmia.

Koska teoksessa tutkitaan terapeutin vallan käsittein hyvin moninaisia ilmiöitä ja kenttiä, olisi terapeutin ymmärryksen monimuotoisuutta ja toimintaa voinut tarkastella eritellymmin ja nyansoidummin jo heti teoksen alussa. Valta toimii eri tavalla popularisoituneessa psykologisessa tsemppauspuheessa

ja medikalisoituneissa psykiatrian käytännöissä. Lukijalle olisi ollut hyödyllistä pystyä hahmottamaan näitä erilaisia geneologioita, joiden kautta psykologinen ymmärrys on eri kentille päätynyt (esim. työelämän tehostamisella on juuria organisaatiopsykologian kehittymisessä) ja miten se on muotoutunut. Kuitenkin monet kirjan luvuista paikkaavat tätä puutetta ja antavat terapeutin vallan toiminnasta ja käsitteellistämistä eri kentillä monipuolisemman kuvan kuin mitä kirjan johdanto esittää.

Tässä arvioissa emme esittele kirjaa kokonaisuudessaan vaan keskitymme muutamaankin lukuun, joissa mielestämme tavoitetaan erityisen hyvin terapeutin vallan hämmäisyys ja kehkeytyminen. Siinä missä terapeutista valtaa yleensä ajatellaan depolisitoina, Suvi Salmenniemi kehittää luvussaan ”Terapeutista politiikkaa” ajatusta terapeutin vallan toiminnasta monisuuntaisena yhteenliittymänä ilman selkeää jaoteltua rakenteiden ja yksilön tai politiikan ja depolisitoitumisen välillä. Myös muissa luvuissa kyseenalaistetaan käsitys terapeutin vallan toimimisesta ylhäältä alaspäin. Sanna Rikalan ja Emma Lambergin teksteissä terapeutin vallan monisuuntaisuus ja paikallistettu ambivalenssi tavoitetaan hyvin osittain siitä syystä, että tutkimusaineiston käsittely on sensitiivistä ja tutkittavaan ta-

paukseen on suhtauduttu kriittisen empaattisesti.

Sukupuolen ja terapeutin vallan dynamiikkaa koskeva osio herätti meissä erityistä kiinnostusta, sillä terapeutin eetoksen on katsottu houkuttelevan erityisesti naisia muokkaamaan itseään ja ajatteluaan. Emma Lamberg tarkastelee tekstissään ”Nuoret naiset sopeutuviina työntekijöinä” sitä, miten media-alan opiskelijanaiset neuvottelevat, vastustavat ja sopeutuvat terapeutin eetoksen kutsuun. Media-ala on Lambergin mukaan malliesimerkki sellaisesta subjektoituneesta työstä, jossa työntekijän persoona otetaan käyttöön. Se on siten otollista maaperää terapeutin ja postfeministisen vallan yhteenliittymälle. Lambergin mukaan eletyssä elämässä terapeutin vallan ”kutsuihin” ei kuitenkaan noin vain taivuta, vaan ne mobilisoituvat monin eri tavoin. Haastatteluiden lisäksi Lamberg hyödyntää myös media-alan koulutuksissa kerättyä etnografista aineistoaan ja kuvaa sitä, miten naisia kouluttiin – terapeutin-postfeministisen ajattelun mukaisesti – näyttävään ja poseeraamaan itsevarmoina selviytyäkseen työelämässä. Lamberg ei jää analysissaan kuvailemaan terapeutin eetoksen kutsua vaan nostaa myös esille, miten naiset myös kritisoivat heihin kohdistettuja vaatimuksia muokata itseään tietynlaisiksi. Toisaalta nai-

set olivat myös kokeneet, että joissakin tilanteissa itsevarman roolin omaksuminen auttaa pärjäämään. Toisin kuin nykyisen työelämän kehittämispuheissa ehkä oletetaan, näitä naisia ei opetettu näyttämään tunteitaan vaan pikemminkin panssaroimaan niitä. Lambergin tekstissä nouseekin esille terapeutin eetoksen paradoksi: kun työhön on investoinut koko persoonansa, niin kritiikki omaa työtä kohtaan satuttaa erityisesti. Tämän vuoksi naisten pitää opetella olemaan näyttämättä (väärää) tunteitaan ja kasvattaa paksu nahka.

Sanna Rikala puolestaan tarkastelee luvussaan ”Masentuneiden nuorten kamppailuja työkyvyttömyden hallinnasta” nuorten aikuisten masennusperusteisen työkyvyttömyyden lisääntymistä terapeutista valtaa koskevan keskustelun valossa. Hän tuo esiin, että kriittisestä näkökulmasta masennusperusteisen työkyvyttömyyden lisääntymisen voi nähdä uusliberaalina hallintana, jossa yksilöitä ohjataan ratkomaan yhteiskunnallisia ongelmia mielenterveyteen liittyvinä ongelmina. Toisaalta inhimillinen kärsimys ja pahoinvointi ovat nousseet työkyvyttömyyden perusteena uudella tavalla esiin, minkä Rikalanostaa esiin psykologisen tiedon ja terapeutin eetoksen leviämisen myönteisinä seurauksina. Kuten Rikala toteaa, mielenterveystietoisuuden lisäänty-

minen on lisännyt sosiaalista oikeudenmukaisuutta tuomalla marginaalisessa asemassa olevien nuorten kokeman kärsimyksen näkyväksi ja poliittisen huolen kohteeksi. Monelle nuorelle psykologisten tieteiden tarjoama ymmärrys esimerkiksi masennuksesta näyttäytykin liittolaisena ja kuntoutusjärjestelmä edustaa kosketuspintaa yhteiskuntaan. Työllistymiseen tähtäävään politiikkaan yhdistettynä järjestelmä kuitenkin myös vahvistaa eriarvoistavia rakenteita. Työkyvyttömyyden hallintaan liittykin nuorilla myös kamppailuja, joissa Rikala näkee terapeutin valtaan kohdistuvaa vastarintaa. Sen sijaan että nuoret vastustaisivat psykologista ymmärrystä, he pikemminkin kamppailevat kuntoutus- ja hoitojärjestelmän kanssa, joka paradoksaalisesti edelleen vähättelee heidän mielenterveyden ongelmiaan. He toivovat, että mielenterveyden ongelmat tunnustettaisiin, otettaisiin vakavasti ja niihin saisi asianmukaista hoitoa.

Kirjan teesi arjen psykologisoitumisesta on helppo tavoittaa ja hyväksyä. Teoksessa usein käytetty niputus ”psy-tieteet” on kuitenkin paikoin liian yksinkertaistava. Ehkä kirjan alun psy-tieteiden niputtamisen tarkoitus onkin toimia jonkinlaisena provokaationa ja kommenttina julkiseen keskusteluun, jota vasten terapeutit valtat ja niiden moninaisuus kirjan lukujen kautta pei-

lautuvat. Yleisessä keskustelussa terapeutin valta voi kuitenkin menettää kriittistä potentiaaliaan, jos terapeutin vallan kontekstia, kompleksisuutta ristiriitaisuuksineen ja ambivalenssineen ei tehdä selväksi ja avata. Samalla terapeutin vallan merkitys niissä konteksteissa, joissa se voi aidosti toimia keino laajentaa ihmisten itseymmärrystä ja autonomiaa, saatetaan kritiikin varjolla mitätöidä.

Yhteiskuntatieteellisen vallan tutkimuksen lisäksi psykologian suhdetta sosiaaliseen on pohdittu aiemmin myös muilla tieteenaloilla. Psykososiaalisessa tutkimuksessa, jolla on brittiläisessä akateemisessa maailmassa pitkät perinteet, on jo 1980-luvulta saakka kiinnitetty huomiota 1900-luvun lopun ajattelun tendenssiin polarisoida psykologiset ja yhteiskunnalliset selitystavat erilaisten ilmiöiden ymmärtämisessä (Henriques ym., 1998). Psykososiaalisessa ajattelussa psykologiatieteen merkitys modernin yksilösubjektin muotoutumisessa tunnustetaan, mutta ajatus psykologisesta tiedosta ainoastaan hallinnan tekniikkana tai itsehallinnan muotona kyseenalaistetaan. Subjektien nähdään muotoutuvan monenlaisten psyykkisten ja sosiaalisten prosessien, voimien ja affektien ristipaineessa (Lahti, 2019). Tällä psyykkisen ja sosiaalisen monimutkaista yhteenkietoutumista tutkivalla ajattelul-

la voisi olla annettavaa tässäkin teoksessa tarkasteltujen ilmiöiden tutkimisessa – nuorten syrjäytymisestä startup-yrittäjien ponnisteluihin.

Vaikka terapeuttisen vallan hallinnan analyysi toimii kirjan johtoajatukseksi, jäämme kuitenkin pohtimaan, olisiko joistakin aineistoista tai ilmiöstä saanut irti vielä enemmän, jos terapeuttisia käytäntöjä, diskursseja ja politiikkoja olisi vallan hallinta-ajattelun lisäksi pohdittu toisenlaisista teoreettisista lähtökohdista. Esimerkiksi sommittuma-ajattelun kautta voitaisiin välttää haltuunottavaa luentaa tutkimuksen kohteesta ja ymmärtää vallan toiminnan erilaisen inhimillisten ja myös ei-inhimillisten toimijoiden ja toimintojen suhteissa ja yhteenliittymissä. On myös tärkeää huomata, että vallan hämmäisyys ja rihmastomaisuus tulee relevantiksi ymmärtää juuri silloin, kun yhteiskunnan rakenteet eivät enää kannattele. Silti valta toimii. Tällöin terapeuttisen ymmärryksen ja käytäntöjen seuraukset eivät ole ennalta määräytyt, vaan muotoutuvat sen mukaan, millaisiin kokoonpanoihin ja suhteisiin ne asettuvat. Tätä moninaista ja ambivalenttia terapeuttisen vallan toimintaa teos kokonaisuutena ansiokkaasti valottaa.

LÄHTEET

Lahti, Annukka (2019) *Bisexuality in Relationships: a Queer Psychosocial Approach*. Jyväskylän yliopisto. JYU Dissertations, 87.

Henriques, Julian, Hollway, Wendy, Urwin, Cathy, Couze, Venn, & Walkerdine, Valerie (1998) *Changing the Subject: Psychology, Social Regulation, and Subjectivity*. London & New York: Routledge.

Laura Mankki & Annukka Lahti

Laura Mankki työskentelee projektitutkijana Lean-johtamista käsittelevässä *LeWoGe*-hankkeessa Itä-Suomen yliopistossa. Jyväskylän yliopistoon tehtävässä väitöskirjassaan Mankki tutkii maahanmuuttajien sukupuolittuneita ja rodullistettuja toiminnan muotoja suomalaisessa työelämässä.

Annukka Lahti työskentelee Itä-Suomen yliopistossa tutkijatohtorina. Hänen tutkimusprojektinsa *Kun sateenkaaren päässä on ero: LHBTIQ+ ihmisten erojen prosessit* puretuu sateenkaari-ihmisten eroihin. Hänen väitöskirjansa käsittelee biseksuaalisuutta parisuhteissa psykososiaalisen ja queerutkimuksen näkökulmista.

Kirjallisen elämän moneus avautuu, valta-analyysi jää puolitiehen

Kirjallinen elämä markkinaperusteisessa mediayhteiskunnassa. Toim. Elina Arminen, Anna Logrén ja Erkki Sevänen. Vastapaino 2020. 428 s.

Kotimaisen kirjallisen elämän nykytila on tutkimusalue, jossa riittää runsaasti kartoittamatonta läänää, sillä kirjallisuussosiologia sijaitsee sivussa niin kirjallisuustieteen kuin yhteiskuntatutkimuksenkin valtavirrasta. Kaikki aihepiiriä käsittelevät julkaisut tulevat siis tarpeeseen, ja kirjallisuusmaailman tutkija ottaa ne innostuneesti vastaan.

Kirjallisuusmaailma on ollut voimakkaassa murroksessa 2000-luvulla. Trendejä ovat olleet ainakin keski suurten kustantamoiden fuusioituminen suuriin mediataloihin, itsenäisten kirjakauppojen väheneminen, ketjukirjakauppojen valikoiman kapeneminen, paperikirjojen lukemisen vaihtuminen äänikirjojen kuuntelemiseksi sekä kirjastojen muuttuminen monenlaisia palveluita ja elämyksiä tarjoaviksi kulttuuriinstansseiksi.

Tästä muuttuvasta kentästä artikkelikokoelma *Kirjallinen elämä markkinaperusteisessa mediayhteiskunnassa* käy otamaan selkoa. Teos koostuu kolmesta toista artikkelista. Kirjan toimittajien kirjoittama johdantoartikkeli taustoittaa ansiokkaasti kentän nykytilaa ja onkin suositeltavaa luettavaa kirjallisuusinstituutiosta kiinnostuneille tutkijoille ja opiskelijoille.

Esipuheessa kirjan tehtäväksi kuvataan, että se tarttuu tällä hetkellä kirjallisuuden kentällä havaittaviin ilmiöihin